

LUẬN ÁN TIẾN SĨ GIÁO DỤC

DƯƠNG GIÁNG THU HƯƠNG. *Dạy học theo cách tiếp cận giải quyết vấn đề ở tiểu học*

Chuyên ngành: Lý luận và Lịch sử giáo dục

Mã số: 62.14.01.01

Đổi mới phương pháp dạy học (PPDH) đã và đang trở thành một nhiệm vụ cấp bách đặt ra cho nền giáo dục thế giới nói chung và Việt Nam nói riêng. Trong xu thế toàn cầu hoá, với cơ hội cạnh tranh lớn và nhiều thách thức, bên cạnh việc đổi mới mục tiêu, nội dung dạy học cho phù hợp với sự phát triển của xã hội, việc đổi mới PPDH nhằm nâng cao chất lượng giáo dục của Việt Nam ngang tầm với các nước khác trong khu vực và trên thế giới lại càng có ý nghĩa thời sự sâu sắc.

Dạy học giải quyết vấn đề (GQVĐ) là một kiểu dạy học hiện đại, nhằm tích cực hoá hoạt động tư duy của học sinh, góp phần đào tạo học sinh thành những con người có khả năng hoạt động tự giác, chủ động, tích cực, sáng tạo trong GQVĐ. Đặc biệt ở cấp tiểu học, cấp học đầu tiên, có mục tiêu hình thành những cơ sở ban đầu cho sự phát triển đúng đắn, lâu dài về các mặt trong đó có trí tuệ và các thao tác trí tuệ. Nhưng, thực tế cho thấy, việc đổi mới PPDH, việc vận dụng các cách tiếp cận GQVĐ trong dạy học tiểu học còn rất chậm chạp và gặp nhiều khó khăn. Một trong những lý do cơ bản, đó là sự thiếu vắng cơ sở lý luận cũng như kỹ thuật thực hiện của những PPDH mới trong nhận thức của giáo viên. Hiện nay chưa có nhiều nghiên

cứu sâu về các cách tiếp cận GQVĐ cũng như quy trình tiến hành các cách tiếp cận này trong dạy học tiểu học, do đó giáo viên tiểu học nói chung còn lúng túng trong việc khẳng định sự tồn tại của chúng cũng như cách thức áp dụng chúng trong thực tế dạy học ở tiểu học hiện nay. Với những lý do nêu trên, nghiên cứu sinh Dương Giáng Thu Hương đã lựa chọn vấn đề “*Dạy học theo cách tiếp cận giải quyết vấn đề ở tiểu học*” làm đề tài nghiên cứu cho bản luận án của mình.

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và các phụ lục, luận án chia thành 3 chương và kiến nghị.

Chương I: *Cơ sở lý luận và thực tiễn của dạy học GQVĐ trong nhà trường tiểu học*, hệ thống hoá và xây dựng cơ sở lý luận về các cách tiếp cận GQVĐ.

Trước tiên, tác giả nêu tổng quan về dạy học GQVĐ trong lịch sử, và đưa ra quan điểm của mình đối với các khái niệm công cụ của nghiên cứu này, đó là các khái niệm dạy học GQVĐ, vấn đề học tập, tình huống có vấn đề trong giáo dục.

Theo tác giả, “dạy học GQVĐ là một kiểu dạy học, trong đó học sinh được đặt trong một chuỗi các tình huống có vấn đề, giáo viên tổ chức và điều khiển học sinh tự giác, tích cực, chủ động sáng tạo phát hiện và giải quyết các vấn đề học tập, tạo điều kiện cho học sinh lĩnh hội tri thức mới, các cách thức hành động mới, hình thành năng lực sáng tạo”.

Bên cạnh đó, xem xét khái niệm GQVĐ, tác giả nêu rõ ý tưởng GQVĐ trong quá trình đào tạo giáo dục được hiểu ở hai phạm trù: 1/ trong phạm trù

mục tiêu đào tạo, ý tưởng được coi như là một năng lực cần được hình thành, bồi dưỡng và phát triển: năng lực GQVĐ; 2/ trong phạm trù phương pháp đào tạo, ý tưởng này được coi như nấc thang cao của hệ thống PPDH tích cực: dạy học GQVĐ.

Về mô hình GQVĐ, theo tác giả, trên cơ sở có kế thừa các mô hình GQVĐ điển hình đang được sử dụng trên thế giới, từ đó đưa ra một mô hình GQVĐ mới gồm ba bước áp dụng trong nhà trường tiểu học tại Việt Nam, cụ thể:

B1: Đặt vấn đề, xây dựng bài toán nhận thức (nảy sinh tình huống có vấn đề; phát hiện và nhận dạng vấn đề nảy sinh; và phát biểu vấn đề cần giải quyết).

B2: GQVĐ đặt ra (thu thập thông tin liên quan đến vấn đề cần giải quyết; phân tích các thông tin; đề ra các giả thuyết, các khả năng thay thế; lập kế hoạch giải quyết; và thực hiện kế hoạch giải quyết).

B3: Kết luận (thảo luận kết quả và đánh giá giải pháp tối ưu; khẳng định hay bác bỏ giả thuyết đã nêu, thiết lập giả thuyết mới nếu giả thuyết cũ đưa ra thất bại (lập lại quy trình B2); phát biểu kết luận bài học; và đề xuất vấn đề mới).

Phần cuối chương tác giả nêu lên nhận xét về thực trạng nhận thức và sử dụng dạy học GQVĐ trong thực tế dạy học ở cấp tiểu học hiện nay (căn cứ theo kết quả điều tra trên 940 cán bộ và giáo viên tiểu học tại một số tỉnh, thành phố trên cả nước, được phân tích thông qua hệ thống 11 bảng biểu được trình bày trong luận án): 1/ giáo viên tiểu học ở các khu vực được điều tra đã có những hiểu biết tốt về dạy học GQVĐ cũng như có ý thức sử dụng nó trong công tác giảng dạy của mình, song đây vẫn chưa phải là PPDH được sử dụng thường

xuyên nhất; 2/ vẫn có một bộ phận không nhỏ giáo viên tiểu học chưa thực sự nắm được một cách thấu đáo và đầy đủ về bản chất của dạy học GQVĐ, các yếu tố và điều kiện ảnh hưởng đến hiệu quả sử dụng phương pháp này, khái niệm cũng như các điều kiện và tính chất của một tình huống có vấn đề, do đó, việc sử dụng PPDH này ở tiểu học còn gặp nhiều hạn chế, nhất là với giáo viên các tỉnh vùng sâu, vùng xa; 3/ các cách tiếp cận GQVĐ và sự tồn tại của chúng là một nội dung còn rất mới mẻ trong nhận thức của giáo viên hiện nay. Trong thực tế, giáo viên tiểu học cho rằng họ đã sử dụng các cách tiếp cận GQVĐ trong dạy học, song việc sử dụng chỉ tập trung ở một, hai cách tiếp cận mà họ cho là quen thuộc, dễ vận dụng và thường được áp dụng ở các lớp cuối cấp, do đó phạm vi sử dụng rất hạn chế; 4/ giáo viên tiểu học hiện nay chưa thực sự hiểu rõ những khó khăn và thuận lợi khi họ sử dụng các cách tiếp cận GQVĐ trong dạy học. Những nhận định của họ đôi khi còn mang tính cảm tính, điều này cho thấy việc sử dụng các cách tiếp cận này là chưa phổ biến và thường xuyên.

Chương II: *Các cách tiếp cận GQVĐ trong dạy học tiểu học*, đề xuất các cách tiếp cận GQVĐ ở tiểu học; làm rõ các mức độ khác nhau của các cách tiếp cận đồng thời thiết kế quy trình sử dụng các cách tiếp cận GQVĐ trong dạy học tiểu học.

Bản chất của các kiểu PPDH hiện đại và có triển vọng nhất đáp ứng được đặc điểm của quá trình học tập tương lai và người học tương lai chính là dựa vào người học và hoạt động của họ. Dạy học GQVĐ là một kiểu dạy học hiện đại và triển vọng được xây dựng dựa trên quan hệ tương tác giữa người dạy và người học trong quá trình dạy học. 4

cách tiếp cận GQVĐ ở tiểu học được tác giả đề xuất gồm: thuyết trình nêu vấn đề, vấn đáp nêu vấn đề, tìm kiếm toàn phần và GQVĐ theo hướng tự phát hiện.

Để vận dụng các cách tiếp cận trên, trong giờ học, giáo viên và học sinh phải cùng nhau làm việc một cách hợp tác. Học sinh sẽ được tham gia vào các quá trình như quan sát, đo đạc, suy luận, dự đoán hoặc phân loại. Trong quá trình đó học sinh sẽ tự phát hiện ra vấn đề, diễn đạt chúng thành câu hỏi, đề xuất các phương pháp giải quyết và cùng với sự hỗ trợ của giáo viên để rút ra các kết luận cần thiết.

Cũng trong chương này, tác giả trình bày 3 quy trình tiến hành các cách tiếp cận GQVĐ, gồm: *Quy trình 1*: cách tiếp cận thuyết trình nêu vấn đề gồm 3 bước: giáo viên nêu vấn đề (b1); giáo viên trình bày các hướng giải quyết vấn đề đặt ra (b2); giáo viên và học sinh kết luận (b3). *Quy trình 2*: cách tiếp cận vấn đáp nêu vấn đề gồm 3 bước: giáo viên đặt vấn đề, xây dựng bài toán nhận thức (b1); giáo viên và học sinh GQVĐ đặt ra (b2); kết luận (b3). *Quy trình 3*: cách tiếp cận tìm kiếm toàn phần gồm 3 bước: giáo viên đặt vấn đề, xây dựng bài toán nhận thức (b1); học sinh giải quyết vấn đề đặt ra (b2); giáo viên và học sinh đánh giá và kết luận (b3). *Quy trình 4*: cách tiếp cận GQVĐ theo hướng tự phát hiện gồm 3 bước: phát hiện vấn đề (b1); học sinh chủ động GQVĐ đặt ra (b2); giáo viên và học sinh đánh giá và kết luận (b3).

Tác giả cũng lưu ý rằng, khi áp dụng các cách tiếp cận GQVĐ, *kỹ năng GQVĐ chính là sợi chỉ đỏ trọng tâm, xuyên suốt trong tất cả các quy trình áp dụng*; sự khác nhau của các cách tiếp cận GQVĐ ở đây chính là mức độ độc lập sáng tạo của học sinh khi tham gia vào quá trình GQVĐ; kết quả của việc

sử dụng các cách tiếp cận GQVĐ trong dạy học là học sinh không chỉ thu được kết quả (kiến thức, kỹ năng, kỹ xảo) mà điều quan trọng hơn cả là quá trình GQVĐ; tất cả các tình huống và tình huống có vấn đề đều phải nằm trong ngưỡng phát triển trí tuệ của học sinh, không quá dễ và cũng không quá khó; bước giải quyết vấn đề trong các cách tiếp cận 2, 3 và 4 có thể sử dụng linh hoạt; cần dành một lượng thời gian đủ cho học sinh có thể suy nghĩ và GQVĐ; tất cả các giải pháp sai lầm của học sinh sẽ được phân tích để tìm ra sự nhầm lẫn về các khái niệm; khi áp dụng các cách tiếp cận GQVĐ, luôn luôn nhắc lại mục tiêu giáo viên đang mong muốn mình hoặc học sinh của mình đạt được là gì; không có PPDH nào là tối ưu, do đó cũng không có cách tiếp cận GQVĐ nào là tối ưu; và giảng dạy theo cách tiếp cận GQVĐ có hiệu quả trong việc phát huy tính tích cực, độc lập nhận thức cho học sinh, là tiền đề cho việc phát triển khả năng tự học cho học sinh. Tuy nhiên để áp dụng trong thực tế dạy học lại không thể vội vàng.

Chương III: *Áp dụng các cách tiếp cận GQVĐ trong dạy học tiểu học*, thiết kế một số tiết dạy có sử dụng các cách tiếp cận GQVĐ ở một số môn học cấp tiểu học và có thực nghiệm.

Thực nghiệm được tiến hành nhằm mục đích kiểm tra lại tính đúng đắn của cơ sở lý luận, đánh giá tính thuyết phục cũng như tính khả thi của việc áp dụng các cách tiếp cận GQVĐ trong dạy học các môn học ở tiểu học đã đề xuất trong luận án, đồng thời đánh giá hiệu quả mà các cách tiếp cận GQVĐ thực sự mang lại.

Trong nghiên cứu này, thực nghiệm được tiến hành trên đối tượng là học sinh lớp 3, 4 tại hai trường ở Hà Nội, là

Tiểu học Hoàng Diệu (quận Ba Đình) và Tiểu học Quan Hoa (quận Cầu Giấy), được lựa chọn trên các tiêu chí về lực học, về số lượng học sinh, trình độ nghiệp vụ và thâm niên công tác của giáo viên trực tiếp giảng dạy. Thực nghiệm được triển khai theo 3 giai đoạn: thực nghiệm thăm dò; thực nghiệm tác động; và thực nghiệm ứng dụng. Một số kết quả thu được sau khi phân tích các số liệu là:

- Trong tất cả các môn học làm thực nghiệm tại 2 khối lớp 3 và 4 ở 2 trường, sau một thời gian tiến hành thực nghiệm, kết quả học tập của học sinh lớp thực nghiệm luôn cao hơn, có những tiến bộ rõ rệt hơn so với lớp đại chúng và so với chính bản thân lớp thực nghiệm.

- Tỷ lệ học sinh đạt điểm khá, giỏi của các lớp thực nghiệm khá cách biệt so với tỷ lệ này ở lớp đại chúng chứng tỏ việc nắm chắc kiến thức và vận dụng linh hoạt kiến thức trong tình huống đã biến đổi của học sinh lớp thực nghiệm có tốt hơn so với kỹ năng này ở lớp đại chúng.

- Việc vận dụng các cách tiếp cận GQVĐ là khả thi và đã góp phần nâng cao chất lượng dạy học một số môn học tại trường tiểu học nói riêng và quá trình dạy học tiểu học nói chung.

Phần cuối luận án, tác giả đề xuất một số kiến nghị, gồm:

Đối với công tác đào tạo và bồi dưỡng giáo viên của các trường đại học và cao đẳng sư phạm: 1/ thường xuyên cập nhật thông tin về các xu thế dạy học hiện đại cũng như thực trạng dạy và học ở các nước trên thế giới hiện nay vào chương trình đào tạo giáo viên của các

trường sư phạm. Xây dựng và hoàn thiện chuyên đề về dạy học GQVĐ cũng như các cách tiếp cận GQVĐ, đưa vào giảng dạy nhằm nâng cao hiểu biết cho sinh viên về vấn đề này; 2/ nâng cao chất lượng bồi dưỡng, thường xuyên tập huấn cho cán bộ, giáo viên đang công tác trong ngành. Chú trọng rèn kỹ năng vận dụng các cách tiếp cận GQVĐ, đặc biệt là kỹ năng đưa học sinh vào các tình huống có vấn đề.

Đối với việc biên soạn tài liệu dành cho giáo viên tiểu học và học sinh trung học: 1/ cần phát huy việc thiết kế nội dung dạy học các môn học theo hướng xây dựng một hệ thống các vấn đề học tập trong sách giáo khoa tiểu học; 2/ với các tài liệu tham khảo, sách giáo khoa nên có những gợi ý giới thiệu việc xây dựng các tình huống có vấn đề ở học sinh, hướng dẫn gợi ý các cách GQVĐ để giáo viên nghiên cứu, lựa chọn.

Đối với công tác giảng dạy của giáo viên ở cấp tiểu học: 1/ cần triển khai các cách tiếp cận GQVĐ trong tất cả các môn học ở tiểu học, chú ý đến việc tích hợp các nội dung học tập thể hiện trong vấn đề học tập, bồi dưỡng và phát triển năng lực phát hiện và GQVĐ ở học sinh; 2/ triển khai những đề tài nghiên cứu ứng dụng rộng rãi dạy học sử dụng các cách tiếp cận GQVĐ trong dạy học nói chung và dạy học tiểu học nói riêng.

Luận án được bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án cấp Nhà nước, họp tại trường Đại học Sư phạm Hà Nội, tháng 8/2009.

HOÀ AN
giới thiệu